

«Я і Фелікс»: колективний спогад про 90-ті

Анастасія Канівець

«Я і Фелікс»

Сценаристи: Ірина Цілик, Артем Чех

Режисерка Ірина Цілик

Оператор В'ячеслав Цветков

У ролях: Владислав Балюк, Юрій Іздрик, Андрій Чередник, Анастасія Карпенко, Галина Веретельник-Стефанова та ін.
ForeFilms, Limelite, 2022.

Юрій Іздрик у фільмі «Я і Фелікс».

Хто був дитиною в 90-ті? А матір'ю чи батьком? Бабусею чи дідусем? З тих, хто читає ці рядки, – безперечно, переважна більшість. До покоління 90-х належить і мистецьке подружжя поетеси та режисерки Ірини Цілик і письменника та військовослужбовця Артема Чеха (Чередника). Не дивно, що, коли останній взявся за роман «Хто ти такий?» за спогадами свого дитинства, Ірина запропонувала втілити історію на екрані. Звісно, наповнивши її власним емоційним досвідом того часу.

«Я і Фелікс» став повнометражним ігровим дебютом режисерки. Попередня її стрічка – «Земля блакитна, ніби апельсин» – також була дебютом, повнометражним документальним, та таким, що приніс їй нагороду «Санденсу» й Національну премію України ім. Тараса Шевченка. Фільму «Я і Фелікс» не судилося перевершити славу попередника, а проте і він гідно поповнив сучасний український кінематограф як ще одна творча інтерпретація епохи, що її можна назвати дитинством нації. Хлопчик зростає по суті без батька, поки мама «крутиться» в постійній боротьбі за виживання, а центральною чоловічою постаттю в його житті тим часом стає співмешканець бабусі, «афганець» із посттравматичним синдромом, – історія дуже особистісна і водночас вельми символічна. Символізм цей породжений збігом обставин – адже в основу сюжету лягла реальна біографія автора, – а проте образ 90-х схоплює влучно. І ось тут має вступити у гру авторський підхід, за якого творці змусять глядача розділити з ними цей досвід, співвіднести зі своїм – і разом поринути в колективні спогади. Що ж, створити ефект цього колективного спогаду авторам фільму вдалося.

Фільми Ірини Цілик привертають увагу найперше своєю теплою, глибокою емпатією до героїв. Такий настрій присутній і в цій кінокартині: йдеться про речі нелегкі, навіть болючі, – та постановниці вдається зберегти світлу, злегка сумовиту, ностальгійну атмосферу дитячих спогадів. Мабуть, якщо можна означити оптику цього фільму, це буде – мате-

ринська. Хоча у фільмі йдеться про чоловічі досвіди – досвід переходу хлопчика в підлітка, а з підлітка в юнака, досвід покаліченого війною чоловіка – проте передані вони поглядом жінки, що сама була дитиною в 90-ті і стала матір'ю в 2000-ні. Ефект цей тим сильніший, коли знаєш, що героя в дитинстві зіграв син Ірини Цілик і Артема Чеха Андрій Чередник (завдяки дитячій чарівності й безпосередності «переграючи» подекуди професійних акторів). А роль Фелікса втілює самобутній Юрій Іздрик, добрий знайомий режисерки – втілює, передавши персонажеві власну харизму (певні нерівності ж акторської гри цілком згладжуються нерівністю характеру самого персонажа). Так що фільм став таки собі сімейним проектом – і це також сприяло ефекту «портрету в сімейному інтер'єрі». В одному з інтерв'ю Ірина Цілик зауважила, що її тогочасні спогади «досить кольорові й нагадують або слайди, які ми вдома дивилися з проєктора, або перші фотографії, які ми тоді робили. Вони або жовтіші, якщо на Kodak їх друкували, або зеленіші, якщо на Fuji». Цей ефект мав передати і майбутній фільм¹. Як і в попередньому проєкті, кінооператором був В'ячеслав Цветков, з його чуттям часу й місця. Дійсно, візуальний ряд стрічки з її зеленими й жовтими тонами, на тлі яких особливо виділяються поодинокі яскраві плями (любов до яскравих, та не завжди гармонійних кольорів, що його мода 90-х успадкувала від 80-х), допомагає зануритися в атмосферу часу не згірш за показані реалії.

Окрім дорослішання й образу 90-х як часу випробувань і пошуків, важливою темою фільму – передусім для глядача сучасного, бо глядач мирного часу її може й не помітити, – є тема війни. Вже перша сцена виглядає покликанням на «Апокаліпсис сьогодні» Копполи: пальми (на фотошпалерах), музика, чоловік у спідньому (відставний військовий,

¹ Малишенко А. Режисерка Ірина Цілик: Це досить небезпечно відчуття, коли ти сам себе почуваєш заслуженим. 29.11.2020. <https://lifepravda.com.ua/culture/5fbfa43196b15/>

Андрій Чередник у фільмі «Я і Фелікс».

як скоро дізнається глядач) мовби віддається під неї своїм внутрішнім демонам, люстра, котра віддалено нагадує «той самий» настільний вентилятор з «Апокаліпсису»²... «Афган» – радянський В'єтнам, що так само травмував ціле покоління, а те, своєю чергою, травмує покоління наступні. Чи не тому юний Тимофій так ненавидить війну? І саме військовим, для якого війна теж не минула безслідно, постає він у фінальній сцені. Зіставлення воєнного і поствоєнного досвідів Фелікса й Тимофія могло б стати окремим цікавим моментом – але на це в історії ніби не вистачило дихання (та й, зрештою, вона не про це). Натомість склалося неприємне враження, ніби досвіди радянсько-афганської і російсько-української воєн тут зведені до спільного знаменника – що явно не могло входити в наміри режисерки: хто-хто, а подружжя Чех-Цілик чудово знає, за що точиться війна, і можуть це викласти і на папері, і на плівці. Але – не у цій стрічці...

Без недоліків, отже, не обійшлося. Ритм у фільмі нерівний, деякі сцени видаються затягнутими. Хоча сюжетна лінія досить чітка – дорослішання, перше кохання, Фелікс як лейтмотив – проте «зцементована» історія недостатньо, вона так і ризикує розпастися на фрагменти-епізоди. А головне: попри назву, попри яскравий образ Фелікса, – бракує відчуття того, наскільки ж він все-таки вплинув на формування Тимофія. Гри в шахи, розмови про жінок, розбирання автомата для цього не досить. Тож і запам'ятовується кінокартина не так історією складних доросло-дитячих стосунків, як атмосферою. Вона так і просить пригадати «свої» 90-ті, порівняти їх із 90-ми Артема Чеха й Ірини Цілик. Де в чому ці спогади перетинатимуться, де в чому різнитимуться, – та для покоління 30-40-річних дев'яності лишається часом, що водночас травмував і зростив. Нашим колективним Феліксом.

² Своїм обертанням і гудінням він нагадує героєві пропелер військового гвинтокрила.

Вкрадена весна: «Про сухі трави» Нурі Більге Джейлана

Юлій Швець

«About Dry Grasses»

Автори сценарію: Акин Аксу, Ебру Джейлан, Нурі Більге Джейлан

Режисер Нурі Більге Джейлан

Оператори: Джевахір Шахін, Кюрсат Юресін

В головних ролях: Деніз Джелілоглу, Мерве Діздар, Едже Багджі, Мусаб Екічі

Туреччина, Франція, Німеччина, Швеція, 2023.

Руїни, залишені давніми цивілізаціями, показують лише те, що в них бачить оповідач, а не те, чим вони були насправді, так само, як важкі години найхолодніших місяців майже повністю стирають наші спогади про кращі дні. Водночас, ніщо в світі не настільки жадливе й не настільки прекрасне, як здається, і в кожній «картині природи» можна знайти «свій пейзаж». У справедливості цих максим зайвий раз упевнюєшся, переглянувши стрічку живо-го класика світового кіно Нурі Більге Джейлана, де характерні для режисера досконалі поетичні зображення природи замінені не менш досконалими портретами людей. Безпафосна, сповнена розмов і моральних конфліктів тригодинна стрічка вражає своєю композиційною стрункістю та ясністю меседжів, які, в оповиті моральним неспокоєм часи, автор вирішив запропонувати глядачам. Інтрига забороненого кохання вчителя, вчительки й учениці в Богом забутій сільській школі в горах Анатолії стала хорошим приводом для іншої – всеохоплюючої красивої історії про (не)можливість особистісної свободи в тенетах кислотної моралі, яка, незалежно від географічних координат, втримується на плаву завдяки диким обрядам середньовіччя та вікторіанської епохи. Справжній майстер сучасного психологічного реалізму, послідовник Бергмана, Антоніоні, Брессона і Тарковського, – Джейлан у своєму епосі використовує довгі кінематографічні тіні та темні інтер'єри (основна дія відбувається взимку), але не для того, щоб підкреслити неможливість проникнення в таємниці характерів та тонкощі й хитросплетіння реальної людської природи. Темні тіні середньовіччя є метафорою такого ж нещирого нового світу, в якому змушені жити герої.

Режисер відкриває фільм загальним планом чоловіка, що висідає з фургона на краю засніженого поля, його постає в темному пальті різко контрастує з білою землею і небом. Це Семет (Деніз Джелілоглу), вчитель малювання середньої школи, що повертається після зимових канікул у віддалену глушину, яку він не дуже любить, де прожив 4